

O‘QITUVCHILAR FAOLIYATINING MUHIM VAZIFALARI VA PSIXOLOGIK JIHALARI

Turdiyeva Lobar Muzaffarona

Buxoro viloyati Olot tuman

10-maktabi amaliyotchi psixologi

Qutliyeva Yulduz Hakimjonovna

Buxoro viloyati Olot tuman

5-maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagogik faoliyatning asosiy vazifalari, uning psixologik jihatlari hamda ta’lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, pedagog shaxsining kasbiy mahorati, muloqot madaniyati va o‘quvchilar ruhiyatiga ta’siri tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: pedagogik faoliyat, psixologik jihatlar, ta’lim-tarbiya, pedagog, muloqot, motivatsiya, o‘quvchi psixologiyasi, kasbiy mahorat

KIRISH

Pedagogik faoliyat jamiyat taraqqiyotida muhim o‘rin tutadigan mas’uliyatli kasblardan biridir. Pedagogning asosiy vazifasi yosh avlodga bilim berish bilan birga, ularni ma’naviy va axloqiy jihatdan tarbiyalashdan iboratdir.

Ta’lim jarayonining samaradorligi ko‘p jihatdan pedagogning psixologik tayyorgarligiga bog‘liq. O‘qituvchi o‘quvchilarning yosh va individual xususiyatlarini bilgan holda faoliyat olib borishi kerak. Pedagogik faoliyatning muhim vazifalaridan biri o‘quvchilarda bilim olishga bo‘lgan qiziqishni shakllantirishdir. Qiziqarli va interaktiv metodlardan foydalanish o‘quvchilarning faolligini oshiradi.

Psixologik jihatdan pedagogning muloqot madaniyati katta ahamiyatga ega. O‘qituvchining muloyim, sabrli va tushunuvchan bo‘lishi o‘quvchilar bilan sog‘lom munosabat o‘rnatishga yordam beradi. Pedagog o‘quvchilarning emotsional holatini ham inobatga olishi zarur. Ruhiy qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish o‘quvchilarda o‘ziga bo‘lgan ishonchni kuchaytiradi.

Ta’lim jarayonida individual yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchining qobiliyati va o‘zlashtirish darajasi turlicha bo‘lgani sababli pedagog ularga mos yondashuvni tanlashi kerak. Pedagogik faoliyatda motivatsiya muhim omil hisoblanadi. O‘quvchini rag‘batlantirish va muvaffaqiyatini e’tirof etish uning bilim olishga bo‘lgan intilishini oshiradi.

Maktabdagi sogʻlom psixologik muhit ham pedagogik faoliyat samaradorligiga taʼsir qiladi. Oʻzaro hurmat va hamkorlik asosidagi munosabatlar taʼlim sifatini yaxshilaydi. Pedagog kasbiy faoliyati davomida turli stressli vaziyatlarga duch kelishi mumkin. Shu sababli emotsional barqarorlik va oʻz hissiyotlarini boshqara olish muhimdir. Zamonaviy pedagog doimiy ravishda oʻz ustida ishlashi va yangi pedagogik texnologiyalarni oʻrganib borishi kerak. Innovatsion yondashuv taʼlim jarayonini yanada samarali tashkil etishga yordam beradi. Oʻzbekiston Respublikasida oʻqituvchi kadrlarning maʼnaviy qiyofasi, aqliy salohiyati hamda kasbiy mahoratiga nisbatan jiddiy talablar qoʻyilmoqda. Shu oʻrinda bir savol tugʻiladi. Zamonaviy oʻqituvchi qanday boʻlishi zarur? Oʻqituvchi (pedagog) pedagogik, psixologik va mutaxassislik yoʻnalishlari boʻyicha maxsus maʼlumot, kasbiy tayyorgarlik, yuksak axloqiy fazilatlarga ega hamda taʼlim muassasalarida faoliyat koʻrsatuvchi shaxs sanaladi. Bizning nazarimizda, zamonaviy oʻqituvchi-bakalavr qiyofasida ijobiy fazilatlar namoyon boʻla olishi kerak. Soʻz yuritilayotgan sifatlar mohiyatan oʻqituvchi-bakalavr tomonidan amalga oshirilishi zarur boʻlgan vazifa, burch va masʼuliyatlarni oʻzida umumlashtiradi.

Demak, oʻqituvchi jamiyat ijtimoiy hayotida roʻy berayotgan oʻzgarishlar, olib borilayotgan ijtimoiy islohotlar mohiyatini chuqur anglab yetishi hamda bu borada oʻquvchilarga toʻgʻri, asosli maʼlumotlarni bera olishi, zamonaviy oʻqituvchi sifatida ilm-fan, texnika va texnologiya yangiliklari va yutuqlaridan doimo xabardor boʻlishi, oʻz mutaxassisligi boʻyicha chuqur, puxta bilimga ega, oʻz ustida tinimsiz izlanishi, pedagogika va psixologiya fanlari asoslarini puxta bilishi, taʼlim-tarbiya jarayonida oʻquvchilarning yosh va psixologik xususiyatlarini inobatga olgan holda faoliyat tashkil etishi, taʼlim-tarbiya jarayonida eng samarali shakl, metod va vositalardan unumli foydalana olish imkoniyatiga hamda ijodkorlik, tashabbuskorlik va tashkilotchilik qobiliyatiga ega boʻlishi, yuksak darajadagi pedagogik mahorat, jumladan, kommunikativlik layoqati, pedagogik texnika – nutq, yuz, qoʻl-oyoq va gavda harakatlari, mimika, pantomimika, jest kabi jarayon qoidalarini chuqur oʻzlashtirib olgan boʻlishi, nutq madaniyatiga amal qilishi, yaʼni uning nutqida jozibadorlik, aniqlik, toʻgʻrilik, ravonlik va turli dialektal soʻzlardan holilik aks etgan boʻlishi, shaxsiy hayotda pok, atrofdagilarga oʻrnak boʻla olishi lozim.

Oʻqituvchi pedagogik muloqot jarayonining faol ishtirokchisi sifatida oʻzida bir qator sifatning tarkib topishiga erishishi zarur. U eng avvalo, mulohazali, bosiq, vaziyatni toʻgʻri baholay oladigan, mavjud ziddiyatlarni barataraf etishning uddasidan chiqq olishi darkor. Oʻquvchi, ota-onalar hamda hamkasblari bilan muloqot jarayonida fikrini aniq va toʻla bayon etilishiga ahamiyat qaratishi maqsadga muvofiq. Ular bilan munosabat jarayonida soʻzni salbiy holatlar haqidagi dalillarni keltirishdan emas, aksincha, oʻquvchi (yoki hamkasbi, ota-onalar)ning muvaffaqiyatlarini eʼtirof etishi, ularning yana-da boyishiga ishonch bildirishi u bilan ijobiy munosabat oʻrnatishga

imkon beradi. Muloqot jarayonida o'qituvchining so'zlaridan suhbatdoshiga nisbatan xayrixohlik, samimiylik, do'stona munosabat sezilib turishi, shuningdek, imkon qadar ko'tarinki kayfiyatda bo'lishi kasb etikasi nuqtayi nazaridan talab va qoidalarga kiradi. O'qituvchi shaxsining mazkur talablarga muvofiq keluvchi qiyofasi uning o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar o'rtasida obro'-e'tibor qozonishini ta'minlaydi.

O'qituvchi barkamol avlodni tarbiyalash jarayonida ishtirok etar ekan, nafaqat ma'naviy-axloqiy madaniyati bilan atrofdagilarga o'rnak bo'lishi, shu bilan birga, pedagogik mahoratini namoyon eta olishi, yetuk pedagog sifatida malakali kadrlarni tayyorlash ishiga o'zining munosib hissasini qo'shishni o'zining kasbiy burchi, deb bilishi kerak. Pedagogik mahorat – yuksak pedagogik tafakkur, ta'lim-tarbiya jarayoniga ongli, ijodiy yondashuv, metodik bilimlarni samarali qo'llay olish qobiliyati bo'lib, u doimiy ravishda pedagogik bilimlarni oshirib borish, yangiliklardan xabardor bo'lish, ilg'or texnologiyalarni o'zlashtirish asosida rivojlanib boradi. Yosh, shuningdek, ta'lim muassasasida bir necha yillik mehnat stajiga ega bo'lgan o'qituvchilarning pedagogik mahoratga ega bo'lishlari o'zini kasbiy jihatdan takomillashtirish yo'lida bir qator shartlarga amal qilishi hisobiga ta'minlanadi. Jumladan, mustaqil o'qib-o'rganish, ya'ni pedagogika olamida ro'y berayotgan yangiliklar haqida ma'lumotlarni beruvchi ilmiy adabiyotlar, Internet materiallari, bosma ommaviy axborot vositalarida chop etilayotgan xabarlar, shuningdek, ilg'or texnologiyalar bilan tanishib borish, ularda ilgari surilayotgan g'oyalarni o'qib tahlil qilish va umumlashtirish, xulosalash asosida mustaqil loyihalarni tayyorlash bo'yicha o'z ustida doimiy izlanish olib borishi kerak.

Respublikamiz misolida oladigan bo'lsak, Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi tasarrufidagi Bosh ilmiy-metodik markaz qoshida tashkil etilgan Pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq hamda mintaqaviy markazlarida kasbiy malakalarini oshirish, xalq ta'limi tizimi bo'yicha esa MMTV tasarrufida bo'lgan Abdulla Avloniy nomidagi malaka oshirish instituti hamda Respublika ta'lim markazlarida o'z malaka va ko'nikmalarini oshirib borish, doimiy ravishda ilmiy anjumanlar – nazariy va amaliy konferensiya va seminarlar, pedagogik o'qish hamda treninglarda faol ishtirok etish, O'zbekiston va rivojlangan xorijiy mamlakatlarning yetakchi ta'lim muassasalarida ularning ish tajribalarini o'rganish yoki stajirovka o'tash orqali amalga oshiriladi.

Yuqoridagi kabi talablar asosida pedagogik mahoratga ega bo'lish ta'lim-tarbiya samaradorligini ta'minlash garovi bo'libgina qolmay, ayni vaqtda o'qituvchining jamoadagi obro'-e'tiborini ham oshiradi, o'quvchilarda unga nisbatan hurmat hissi shakllanib boradi. Kasbiy mahoratni oshirish yo'lida amaliy harakatlarni tashkil etish – pedagogik faoliyatda yo'l qo'yilgan yoki qo'yilayotgan xatolardan holi bo'lish, o'quvchilar, hamkasblar hamda ota-onalar bilan munosabatda muvaffaqiyatlarga erishish imkoniyatini yaratadi.

O‘z davrlarida Abu Nasr Farobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Alisher Navoiy, Yan Amos Komenskiy, Lev Tolstoy, Abdulla Avloniy va boshqalar o‘z asarlarida o‘qituvchilik kasbi, uning mashaqqatlari, shuningdek, o‘qituvchi shaxsida aks etishi zarur bo‘lgan sifatlar xususidagi qarashlarni yoritish orqali o‘zlari ham pedagogik madaniyatga ega ekanliklarini namoyon etganlar. Binobarin, pedagogik jarayonning mohiyatini anglamagan, bolaga nisbatan chuqur hurmatda bo‘lmagan shaxs ta’limtarbiya samaradorligi va inson kamolotini ta’minlovchi fikrga ega bo‘lmaydi. Ularning pedagogik madaniyatlari zamirida bolani tushuna olish, unga nisbatan insonparvar munosabatda bo‘lish, vaziyatni to‘g‘ri baholash, yuzaga kelish ehtimoli bo‘lgan ziddiyatlarni o‘z vaqtida bartaraf etish hamda pedagogik jarayonda o‘quvchilar ongiga singdirilayotgan ezgu g‘oyalarning hayotda mavjudligini ta’minlash yo‘lida qudratli vosita ekanligiga ishonch hosil qildira olishda o‘z aksini topadi.

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar mazmunini o‘zida aks ettirgan yangi va o‘z o‘rnida xalqchil muhim yuridik hujjat bo‘lib, mamlakatimiz ta’lim sohasining istiqboli uchun yo‘llanmadir. Mazkur Qonun g‘oyalari amalga oshirish jarayonida pedagog kadrlar muhim rol o‘ynaydilar. Komil inson va yetuk malakali mutaxassis maxsus tashkil etilgan pedagogik faoliyat jarayonida tarbiyalanar ekan, ushbu jarayonda o‘qituvchilarning o‘rni beqiyosdir. Shu bois ularning shaxsida bir qator ijobiy ma’naviy-axloqiy sifatlar namoyon bo‘la olishi maqsadga muvofiq sanaladi. Qolaversa, bugungi kunda muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan jamiyatda o‘qituvchi va murabbiylarning obro‘-e’tibori va maqomini ko‘tarish, o‘quv dasturlari va metodikasini to‘liq qayta ko‘rib chiqish, maktabni ta’limning keyingi bosqichlari bilan uzviy bog‘lash, o‘qituvchilarni ortiqcha qog‘ozbozlikdan xalos etib, o‘z ustida ko‘proq ishlashi uchun sharoit yaratish va rag‘batlantirish, maktab infratuzilmasi va undagi ma’naviy muhitni yaxshilash kabi masalalarning yechimlari yuzasidan aniq vazifalar belgilab berilmoqda.

Mamlakatimizda xususiy ta’lim muassasalariga keng sharoit yaratilayotgani bois eksperiment tariqasida kam quvvatda ishlayotgan maktablarni tanlov asosida salohiyatli talabgorlarga ishonchli boshqaruvga berish takliflarining bildirilayotganligi, shuningdek, ta’limning ushbu jarayoniga Davlat rahbari darajasida qaratilayotgan e’tibor – biz kabi bo‘lajak pedagoglarga ham pedagog shaxsi va unga qo‘yilayotgan talablarga mos tarzda sifatli ta’lim olib, o‘z ustimizda tinim bilmay ishlashimiz uchun mas’uliyatli da’vat hisoblanadi. Zotan, yurtimizning kelajak avlod vakillarini ayni vaqtda biz kabi oliy ta’limda tahsil olayotgan yosh pedagoglar tarbiyalaydilar.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, pedagogik faoliyatning psixologik jihatlarini ta'lim va tarbiya samaradorligini belgilovchi muhim omillardan biridir. Pedagogning kasbiy mahorati, muloqot madaniyati va psixologik savodxonligi barkamol avlodni tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ta'lim to'g'risida. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. – T.: O'zbekiston, 2020.
2. Mirziyoev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – T.:O'zbekiston, 2017.
3. Davletshin M.G. va boshqalar. «Yosh davrlar va pedagogik psixologiya». — T.: TDPU. 2009.
4. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojibayeva R.N. Mustaqil fikrlash. — T.: Sharq. 2000.
5. ZIYO.NET